

NOTÍCIES DOCUMENTALS SOBRE ALGUNES OBRES D'ARGENTERIA FINANÇADES PELS CANONGES DE LA SEU DE TORTOSA AL SEGLE XVII

JOAN-HILARI MUÑOZ I SEBASTIÀ¹

1.- Introducció

L'objectiu del nostre treball és aportar notícies documentals sobre sis exemples d'obres d'argenteria finançades durant el segle XVII per membres del capítol de la Seu de Tortosa i destinades a la seva sagristia.² De les sis peces triades, tres d'elles es conserven actualment i les altres desaparegueren amb posterioritat a la seva realització. Totes les peces estudiades tenen en comú, a part del status dels seus donants, que es tracta de reliquiariis o de figures per a la devoció obrades en argent, que bé de cos sencer, o bé només en bust, reproduïxen els trets físics dels personatges sacres representats o dels sants dels quals són reliquiariis.

Aquesta tipologia d'obres d'argenteria és molt comú dintre de les formes de reliquiariis actualment conservats al tresor de la Catedral de Tortosa,³ ja que n'hi han de diferents cronologies: des del bust de Santa Còrdula, datat a mitjans del segle XIV,⁴ fins la figura-reliquiari de Sant Agustí, de finals del segle XVII.⁵ Aquesta relativa abundància d'exemplars a la Catedral de Tortosa, contrasta amb l'escassetat d'aquesta tipologia d'argenteria a la resta del país, tot i que abunden les referències documentals a peces actualment no conservades.⁶

---

1 Professor de Secundària a l'IES "Ramon Berenguer IV" d'Amposta (Montsià). E-mail: vinallop@terra.es

2 Abans d'iniciar el nostre treball, voldríem donar les gràcies als diferents membres del capítol de la Seu de Tortosa que ens han ajudat en la nostra tasca: mossèn Manuel Garcia Sancho, malauradament ja traspasat; mossèn Salvador Ballester, actual encarregat de l'arxiu i, finalment, a l'actual degà, mossèn Manuel Giner.

3 Una recent aportació bibliogràfica sobre aquest tema, la podeu trobar a: Jesús MASSIP. *El Tresor de la Catedral de Tortosa durant la Guerra de 1936*. Barcelona: Publicacions de la Abadia de Montserrat 2003.

4 Núria DE DALMASES. "Bust reliquiari de Santa Còrdula". *Thesaurus. Estudis*. Barcelona: Fundació Caixa de Pensions 1986, 215-216.

5 Joan-Hilari MUÑOZ. "El reliquiari de Sant Agustí de la Catedral de Tortosa" *Recerca 7 Tortosa: Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre* 2003, 313-319.

6 Joaquim GARRIGA. *Història de l'art català. Volum IV: L'època del Renaixement, segle XVI*. Barcelona:

2.- Imatge de la Mare de Déu (1601-1608)

Aquesta obra fou promoguda pel cabiscol **Gaspar Jordà i Oliver de Boteller** (?-1597),⁷ mitjançant una demanda inclosa en el seu testament datat el mes d'agost de l'any 1597: *"...Item, vull, ordene e man que lo hereu meu davall scrit dins dos anys del dia de la mia mort en avant contadors, faça fer un bullo de argent ab la figura de la Sacratíssima Verge Maria senyora nostra (...) lo qual bullo de argent llegue y deyxte, e vull e man, sia donat y lliurat al molt reverent capítol de la Seu de Tortosa per a que servisca per a la festa y processó de la Visitació y per a les demás que lo reverent capítol ordenarà..."*⁸

Aquesta peça és també important perquè és la única de les sis estudiades que sabem amb total seguretat que fou obrada a la mateixa ciutat de Tortosa, i és també la única de la qual disposem tant del text del contracte per realitzar-la, com de la visura un cop finalitzada, a més de tot un seguit de notícies entorn al seu procés de composició.

Malgrat el que deia en el seu testament, si el cabiscol Jordà era soterrat el dia 18 d'agost de l'any 1597,⁹ no fou fins tres anys i mig més tard (el dia 10 de febrer de l'any 1601) quan els seus marmessors signaren el contracte per realitzar la imatge d'argent de la Mare de Déu demanada pel canonge. Aquest fet ens ha mogut a incloure aquesta obra dintre de les peces estudiades, ja que si bé el canonge promotor de l'obra va morir a finals del segle XVI, no fou fins a principis del segle següent quan es començà a obrar-la. Així, el dia 10 de febrer de l'any 1601, es reuniren d'una part els canonges Ramon Jordà i Jeroni Moliner, per part del capítol de la Seu, i de l'altra els argenters tortosins Joan Lleonart i Baptista Díaz, per tirar endavant la imatge de la Verge, amb les 500 lliures que el canonge Jordà havia disposat dels seus béns per a tal fi.¹⁰

Abans de tractar de les principals clàusules d'aquest contracte, esmentarem algunes dades biogràfiques d'aquests dos argenters: Començant

---

Edicions 62, 136.

7 Salvador-J. ROVIRA. *Els Nobles de Tortosa (segle XVI)*. Tortosa: Consell Comarcal del Baix Ebre 1996, 146-47 i 191-194.

8 AHCTE (=Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre). FNT (= Fons Notarial de Tortosa). Signatura 1655. *Pere Puigverd, testaments 1579-1620*, s/f.

9 *Ibid.*

10 ACTo (=Arxiu de la Catedral de Tortosa). PN (=Protocols Notarials). *Pere Puigverd (júnior) 3*, s/f.

per **Joan Leonart**, podem dir que era fill d'un pescador de Cotlliure i que residia a Tortosa almenys des de l'any 1570, quan va contraure núpcies amb Càndia Sassus;¹¹ fou marcador de l'argent de Tortosa els anys 1589,¹² 1592¹³ i 1594;¹⁴ i tingué sis fills, dos dels quals (Joan i Mateu) seguiren l'ofici del seu pare,¹⁵ arribant el primer d'ell a treballar com a argenter del capítol de la Seu durant els primers anys del segle XVII.¹⁶

Pel que fa a **Baptista Díaz**, podem deduir que era natural de la ciutat de València, ja que era fill d'un argenter d'igual nom habitant d'aquella ciutat, com ell mateix afirma en les seves núpcies celebrades el dia 6 de febrer de l'any 1587;¹⁷ fou marcador de l'argent obrat a Tortosa l'any 1591;¹⁸ i entre els anys 1606 i 1630 realitzà diferents treballs d'argenteria (sobretot de reparació o neteja) per al capítol de la Seu, com per exemple l'adob d'un calze en servei a la Sagristia de la Catedral el mes d'agost de l'any 1608, feina per la qual cobrà 4 lliures de moneda barcelonesa.¹⁹

Retornant al contracte esmentat anteriorment (reproduït íntegrament a l'apèndix documental), podem dir que les seves clàusules principals eren les següents:

- a) en primer lloc, s'establia que el termini per lliurar l'obra acabada era de sis mesos a comptar des del dia 1 de març d'aquell any. Si la feina no era llesta en aquest termini, el capítol podia obligar als argenters a que traspasessin la feina a d'altres artífexs a despeses seves.
- b) les mides de la figura de la Mare de Déu serien "*de llargària de tres palms y mig de Montpeller, desde la planta del peu, fins a la coroneta del cap, ffent hi diadema y sa corona*", o sigui de gairebé 87 centímetres d'alçada.²⁰
- c) la figura un cop enllestida havia de pesar el valor de 230 lliures de moneda

---

11 Contraugué núpcies el dia 5 de febrer de l'any 1570. AHCTE (=Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre). FNT. Signatura 1481. *Joan Puigverd, capítols Matrimonials 1547-1576, s/f.*

12 AHCTE. FMT (= Fons Municipal de Tortosa). *Taula de Canvi 60.*

13 AHCTE. FMT. *Taula de Canvi 64.*

14 AHCTE. FMT. *Taula de Canvi 67.*

15 ACTo. *Actes Capitulars 38, s/f.*

16 Així ho testimonien diferents notícies recollides en la sèrie de *llibres de Sagristia* de l'ACTo.

17 ACTo. PN. *Joan Puigverd 39.*

18 AHCTE. FMT. *Taula de Canvi 64.*

19 ACTo. *Actes Capitulars 38, acta del dia 12 d'agost, s/f.*

20 El pam de Montpeller era la mesura de longitud emprada a Tortosa i equivalia a 24,85 centímetres. Claudi ALSINA, Gaspar FELIU i Lluís MARQUET. *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes 1990, 188

barcelonesa.

d) els argenters cobrarien per la feina un total de 230 lliures de moneda barcelonesa, repartides de la següent manera: 50 en el moment de la signatura del contracte i la resta un cop finalitzada i visurada l'obra.

Una vegada signat el contracte, pocs dies després, l'argenter Joan Lleonart rebia del capítol de la Seu un total de 320 lliures per iniciar la figura de la Mare de Déu: 270 pels materials i 50 per les mans.²¹

Malgrat que en el text del contracte s'estipulava clarament que el termini per lliurar l'obra enllestida acabava sis mesos després de la signatura del mateix (o sigui, pels voltants del mes de setembre de l'any 1601), això no es complí i el mes d'agost de l'any 1602 els canonges, varen llançar un ultimàtum als argenters, informant-los que si durant el mes de setembre d'aquell any no donaven la figura acabada, s'iniciarien accions judicials en contra dels artífexs.²²

Tot i aquesta amenaça formal, els argenters encara no havien acabat la feina i llavors s'inicià un llarg estira i arronsa entre ells i els canonges de la Seu per aconseguir acabar la figura, sense que els successius ultimàtums llençats pels capitulars tinguessin el mínim efecte sobre els artistes que demanaven successives pròrrogues per enllestir l'escultura i així complir el contracte.²³

A principis de l'any 1607, finalment, els argenters Lleonart i Díaz acabaren la figura de la Mare de Déu i el dia 16 de febrer d'aquell any, un altre argenter tortosí, Montserrat Socarrats fou l'encarregat de donar-li la visura final. El seu dictamen fou favorable respecte a la bondat i qualitat del material emprat en la realització de l'obra; però en el moment de pesar-la i valorar-la hi hagueren petits problemes:

- en primer lloc, es va veure que pesava 30 marcs (que multiplicats per 6 lliures i 18 sous per marc), donaven com a resultat que el seu valor era de 207 lliures, enfront a les 270 estipulades en el contracte, quedant de moment 63 lliures a favor dels argenters

---

21 ACTo. *Actes Capitulars 31*, acta del dia 12 de març de 1601, s/f.

22 ACTo. *Actes Capitulars 32*, acta del dia 7 d'agost de 1601, s/f.

23 No donarem esment a tots i cadascun dels acords capitulars sobre aquest afer perquè allargaríem massa el redactat de la nostra comunicació, però si que podem dir que entre els anys 1602 i 1607 sovintegen a les actes capitulars de la Seu de Tortosa els ultimàtums, els inicis de contactes amb d'altres argenters per fer-se càrrec de la feina pendent i fins i tot les amenaces d'excomunió als argenters Lleonart i Díaz per

- com que al contracte s'havia decidit que els argenters cobrarien 230 lliures per la feina i ja n'havien rebut 50 com a bestreta a l'inici i també tenien en el seu poder argent valorat en 63 lliures (per la diferència amb el pes acordat de la figura), s'acordà que el salari final per als argenters seria de 117 lliures.²⁴

Una vegada lliurada l'obra ja acabada, els canonges de la Seu encarregaren al pintor tortosí Vicent Desi que pintés la cara, el coll i les mans de la figura, feina per la qual cobrà un total de 3 lliures de moneda barcelonesa.²⁵

Com que al final de tot el procés encara sobraven 63 lliures del llegat de 500 establert pel cabiscol Jordà per obrar la imatge de la Mare de Déu, els canonges decidiren invertir aquesta quantitat per fer una peanya per tal de millorar l'estètica de la petita escultura.²⁶ L'encarregat de la feina fou Baptista Díaz, un dels autors de la figura, el qual lliurà l'obra totalment acabada el dia 12 de febrer de l'any 1608.²⁷

Actualment aquesta interessant obra d'art no es conserva perquè fou lliurada a l'argenter barceloní Francesc Via a principis del segle XVIII, com a part del preu de la nova imatge de la Mare de Déu de la Cinta que aquest obrava per encàrrec del Capítol de la Seu de Tortosa i segurament l'artífex la fongué per recuperar el metall.²⁸

3.- Bust de Santa Anna (1609-1623)

Aquesta obra d'argenteria fou encarregada pel prior claustral, hospitaler i canonge de la Seu, **Francesc Sebil de Canyissar i Boteller** (?-1609),²⁹ mitjançant un codicil, afegit al seu testament, datat el dia 16 d'agost de l'any 1609, on estipulava que: *"...Item mudant dita ma testamentaria ordinació, vull y man que pagant tots mos deutes, se mire per dits mos marmessors que és lo que romandrà de mos béns y si lo que restarà montarà fins en dos centes*

---

part del capítol.

24 ACTo. *Actes Capitulars* 37, document insert.

25 ACTo. *Actes Capitulars* 37, acta del dia 2 de març de 1607.

26 ACTo. *Actes Capitulars* 37, acta del dia 8 de maig de 1607.

27 ACTo. *Actes Capitulars* 38.

28 AHCTE. Fons Mossèn Eduard Solé. Caixa 1, carpeta 8.

29 Vegeu un resum de les seves principals dades biogràfiques a: Salvador-J. ROVIRA. *Els Nobles de*

liures, moneda barcelonesa, que aquelles sien convertides en fer una testa de plata de la figura de la gloriosa Sancta Anna, y si no abastarà a dos centes liures, sia feta dita testa de cent cinquanta liures, y si no de cent liures a coneguda de dits mos marmessors...”.³⁰

Malauradament, i a diferència de la peça anterior, no disposem de cap mena de dada sobre el seu procés de fabricació, ni de les seves característiques, ni tant sols quins argenters l’obraren ni el lloc on fou feta, ja que només podem aportar la notícia del lliurament de la peça, ja acabada i encarnada, al capítol de la Seu de Tortosa, el qual signà a poca de la mateixa el dia 14 de març de l’any 1623 (o sigui, catorze anys després de la mort del canonge que l’encarregà).³¹

Aquesta figura d’argent es guardava amb d’altres reliquiariis dintre d’un armari a la Seu de Tortosa, tal com afirma la seva descripció inclosa en l’inventari de la Sagristia de la Catedral de Tortosa realitzat l’any 1766, on amb el número 212 hi consta “*un mig cos de plata de Santa Anna*”.³²

Actualment aquesta peça no es conserva ja que durant la Guerra del Francès, la Junta de Govern va trametre al capítol de la Seu de Tortosa un ofici on li demanava una aportació econòmica, en forma de metalls preciosos, per tal d’encunyar moneda necessària per fer front a les despeses de la guerra.³³ El capítol de la Seu de Tortosa davant d’aquesta súplica, i amb l’ajut tècnic de dos argenters de la ciutat (Domènec Quinzà i Segimon Montades), va triar una sèrie d’objectes de culte obrats amb argent i que es consideraven d’interès secundari. Entre aquestes peces lliurades a les autoritats per ser foses hi havia el bust de Sant Anna, fet que va provocar la seva desaparició.³⁴

4.- Bust-reliquiari de Sant Ramon de Penyafort (1616-1617)

Aquesta obra, de la mateixa manera que havia passat amb les anteriors, fou encarregada pel seu promotor mitjançant una demanda inclosa en les seves darreres voluntats. Així ho féu el canonge i cabiscol **Ramon Jordà i**

Tortosa..., 232-233.

30 AHCTE. FNT. Signatura 1635. Agustí Montanyès, *testaments 1572-1612*, s/f.

31 ACTo. Actes *Capitulars* 53.

32 AHCTE. Fons Mossèn Eduard Solé. Carpeta 1, document 5.

33 Acta capitular del dia 10 de gener de l’any 1809. AHCTE. Fons Mossèn Eduard Solé. Carpeta 13.

34 Acta del 27 de març de l’any 1810, *ibid*.

Forner (1566-1616), nebot del cabiscol Gaspar Jordà,³⁵ ja que en el seu darrer testament datat el dia 5 de juliol de l'any 1613, estipulava que: “... *Item, vull, ordene y mane que de mos béns sien donades al molt reverent capítol de la Seu de la present ciutat, mil y cent y sinquanta lliures, moneda barcelonesa, per a que de aquelles se fassa una figura o bulto de plata del gloriós Sant Ramon de Penyaforç, ab sa peanya de aram daurada, com la de la figura del Nostra Senyora del cabiscol Gaspar Jordà, ab son assiento com se acostuma y ab son bastiment de fusta pintat o daurat com més convinga, per a que·s pugui portar en processons, de valor entre plata y mans y tot lo demás (...) y que lo ferlo vinga a càrrech del molt reverent capítol y que ·i posen les mies armes (...) la qual figura o bulto vull se fassa en la forma de la navegació que féu dit Sant Ramon per la mar...*”.³⁶

L'encàrrec del canonge es complí tot seguit a la seva mort, ja que si aquest fou soterrat a la capella de Sant Miquel de la Seu de Tortosa el dia 18 de febrer de l'any 1616,³⁷ el dia 13 de setembre d'aquell mateix any els canonges de la Seu ja enviaven a Barcelona 40 lliures “...*o lo que faci falta per a pagar lo tabernacle que·s fa per a que lo bulto de Sant Ramon se porte en processó, conforme a la voluntat del quondam sr. dr. Ramon Jordà...*”,³⁸ i el dia 15 de novembre ja consta que l'obra estava feta perquè aquell mateix dia les actes capitulars recullen l'acord d'escriure al hospitaler Francesc Montsuar i d'Arinyo, que llavors residia a Barcelona, per a “...*que reba lo bulto de argent del gloriós Sant Ramon del argenter que·l ha fet en Barcelona, sempre que serà rebedor, conforme a la concòrdia ab ell feta, y que·l embie per terra posat dins una caixa y tan ben acondicionat que no pugui rebre ningun dany ni encuentre...*”.³⁹ A partir d'aquestes informacions podem deduir que la figura fou obrada a Barcelona, i gràcies a un notícia posterior⁴⁰ sabem fins i tot el nom de l'argenter que la féu, el qual fou **Domènec Baró**, un orfebre barceloní actiu durant la primera meitat

---

35 Vegeu un resum de les seves principals dades biogràfiques a: Salvador-J. ROVIRA. *Els Nobles de Tortosa...*, 171-172.

36 AHCTE. Fons Notarial de Tortosa. Signatura 1655. *Pere Puigverd. Testaments 1579-1620*, fs. 5v.-6 del seu testament hològraf insert en aquest protocol notarial.

37 Salvador-J. ROVIRA. *Els Nobles de Tortosa...*, 172.

38 ACTo. *Actes Capitulars* 46.

39 Ibid.

40 ACTo. *Actes Capitulars* 48, acta del 29 de desembre de 1617, s/f.

del segle XVII,⁴¹ i que amb posterioritat actuà com a visurador de la custòdia del Corpus de la Catedral de Tortosa, obrada pels argenters Eloi Camanyes i Agustí Rodà entre els anys 1626 i 1638.⁴²

Un cop acabada la feina de l'argenter Baró, el dia 24 de gener de l'any 1617 el capítol de la Seu pagava al pintor tortosí Jaume Talarn, quatre lliures de moneda barcelonesa per policromar la cara i les mans del bust-reliquiari.⁴³

Aquest reliquiari d'argent es guardava dintre d'un armari situat enfront del vestidor de la sagristia de la Seu de Tortosa, tal com afirma l'inventari d'aquesta realitzat l'any 1766, on amb el número 104 hi consta "*un cos de plata de Sant Ramon de Penyafort; ab llibre, clau y corona de plata y al pit, reliquia del mateix sant*".⁴⁴

El destí d'aquesta obra fou idèntic al del bust de Santa Anna: fou fosa l'any 1810 per tal d'encunyar moneda amb el seu argent.

5.- Bust- reliquiari de Sant Jaume (1642-1647)

Aquesta peça i les dues següents actualment es conserven i ens poden donar una bona idea de les característiques de les altres desaparegudes.

Com totes les obres anteriorment esmentades, el seu origen rau en les darreres voluntats del seu promotor. En aquest cas, el prior claustral i canonge **Melcior Jaime**, que establia una disposició en el seu testament, datat el dia 14 de juny de l'any 1642, on disposava que: "*Item, vull y man que ha honra y gloria del gloriós St. Jaume, patró meu, me sia fet un bulto o figura del dit St. Jaume de plata, de valor de mill liures ab son tabernacle que sia portat en la professó que tinch fundada a lo seu sant dit, lo qual vull sia entregat al Illtre. capítol y custodit en la Secrestia de la Seu entre les demás reliquies...*".⁴⁵

No sabem quan, ni on ni per qui fou obrat el reliquiari, només disposem de l'acta del dia 8 de juliol de l'any 1647, on el capítol de la Seu, signa apoca a Francesc Oliver, ardiaca de Culla i canonge, que actuava com a uns dels

---

41 J. F. RÀFOLS. *Diccionario Biográfico de Artistas de Catalunya. Vol. I* Barcelona: Editorial Millá 1950, 88.

42 Joan-Hilari MUÑOZ. "La custòdia del Corpus de la Catedral de Tortosa. Dades documentals". *Nous Col.loquis V*. Tortosa: Centre d'Estudis "Francesc Martorell 2001, 141-142.

43 ACTo. *Actes Capitulars 47*, s/f.

44 AHCTE. Fons Mossèn Eduard Solé. Carpeta 1, document 5.

45 AHCTE. FNT. Signatura 1642. Bernardí Vicent Llop. *Testaments 1633-1648*, s/f.

marmessors de Jaime, per valor de 24 lliures, moneda barcelonesa, “...*pro fundatione deportationis simulacri, sive tabernacle Sancti Jacobi...*”.⁴⁶ Amb aquesta dada podem suposar que l’obra d’argent ja estava lliurada i es podia portar a les processons, tal com demanava el seu promotor.

Aquesta obra actualment forma part encara del tresor de la Seu de Tortosa, i constitueix una de les millors peces siscentistes del mateix. El reliquiari representa el bust del sant, abillat amb els tradicionals símbols identificatius (el barret de peregrí amb una petxina i dues més al pit, a banda i banda del ostensori amb les relíquies),⁴⁷ i a la base del mateix són ben visibles les armes del canonge donant.

Al no mostrar el bust cap mena de punxó o inscripció no podem saber ni l’argenter ni el lloc de realització de la mateixa, encara que per l’època en que fou realitzada (en plena Guerra dels Segadors), ens fa dubtar que fos realitzada a Tortosa, immersa en plena crisi bèl·lica i amb l’enemic franco-català a les portes de la ciutat.

6.- Imatge-reliquiari de Sant Josep (1657)

Aquesta peça, a diferència de les anteriors, no fou obrada després de la mort del seu promotor, ja que en el testament del canonge **Joan Baptista Ferrer** datat el dia 3 d’agost de l’any 1657, no hi ha cap clàusula on es demani que es realitzi l’obra, i per tant podem deduir que el reliquiari fou donat en vida pel canonge.⁴⁸

Que el reliquiari fou regalat a la Seu de Tortosa per aquest canonge ho podem deduir bàsicament per tres motius:

- en primer lloc l’heràldica, ja que a la peanya del reliquiari hi ha ben visible una ferradura.⁴⁹
- en segon lloc, el dimarts dia 19 de febrer de l’any 1658, els marmessors del canonge Ferrer (el cambrer Joan Aguiló de Sentís, el canonge Joan Costa i

---

46 AHCTE. Fons Mossèn Eduard Solé. Caixa 3, carpeta 14.

47 Una de les millors descripcions d’aquesta peça, la podeu trobar a: Marià CARBONELL i BUADES. “Bust reliquiari de Sant Jaume Apòstol”. *Thesaurus. Estudis*. Barcelona: Fundació Caixa de Pensions 1986, 266-267.

48 AHCTE. FNT. Signatura 2016. Pere Orient. *Testaments 1657-1679*, s/f.

49 Antonio MARTÍNEZ SUBÍAS. “Sant Josep. Reliquiari”. *Fidei Speculum. Art litúrgic de la Diòcesi de Tortosa*. Barcelona: Fundació “la Caixa” 2000, 66.

el curat Josep Sabater), feren lliurament al capítol de la Seu dels diners necessaris per complir les fundacions estipulades per aquell canonge en el seu testament, entre les quals hi destacaven trenta-dues lliures destinades a pagar els que portaran “...la imatge de Sant Joseph ab son tabernacle en la processó del Corpus...” i quatre lliures més destinades a pagar “...lo treball que tenen los monges de traure lo tabernacle, de limpiarlo y guardarlo...”⁵⁰

- i en tercer lloc, l'inventari de la sagristia de la Catedral de Tortosa realitzat l'any 1766, on es descriu amb el número 106: “...un cos de plata de sant Josep, ab una vara de lliri, esquadra y corona tot de plata; fou dàdiva del senyor canonge Ferrer; y ha en ell relíquies del Lignum Crucis, vestidura de la que Herodes vestí a Cristo y del vestit y sepulcre de Maria Santíssima...”⁵¹

A part de la ferradura, la figura-reliquiari de Sant Josep mostra la data de realització (any 1657) i el punxó de Barcelona, lloc on fou obrat per un argenter actualment desconegut.⁵²

7.- Bust-reliquiari de Sant Valentí (1684)

El prevere que la promogué fou el canonge i Ardiaca de Culla, **Sebastià Cortiella**, però a diferència de la resta de peces tractades, ni la llegà abans de la seva mort (com el bust de Sant Josep), ni la encomanà als marmessors del seu testament (com les altres peces aportades), sinó que la inicià abans de la seva mort i en el moment de redactar el seu testament es trobava en ple procés de construcció i, per aquest motiu, no fou lliurada al capítol de la Seu de Tortosa fins que estigué enllestida, uns mesos després de la mort del seu promotor.

Abans d'explicar una mica les dades de què disposem sobre aquest interessant exemple d'argenteria, voldríem corregir un error bibliogràfic entorn aquesta peça i que arranca d'una interpretació equivocada feta pel canonge Josep Matamoros sobre la data en que fou lliurat aquest reliquiari a la Sagristia

---

50 AHCTE. Fons Mossèn Eduard Solé. Carpeta 16, document 178.

51 AHCTE. Fons Mossèn Eduard Solé. Carpeta 1, document 5.

52 Núria DE DALMASES. “Reliquiari de la imatge de Sant Josep”. *Millenium. Història i art de l'església catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya 1989, 508.

de la Catedral, i que alguns investigadors han seguit al peu de la lletra. Així, el canonge Josep Matamoros, en el seu clàssic llibre *la Catedral de Tortosa*, publicat l'any 1932, afirma que aquest bust fou donat per Sebastià Cortiella, ardiaca de Culla, l'any 1667,⁵³ quan en realitat fou molt temps després, tal com tot seguit veurem.

El que sí que és cert es que el dia 4 de març de l'any 1657, el canonge Francesc Martí, actuant com a representant de Sebastià Cortiella va lliurar al capítol de la Seu de *"lo cos del gloriós màrtir Sant Valentí, lo qual ha tret y portat de Roma per gràcia se li ha fet, com constarà per lo acte y fe porta, lo qual juntament ab lo cos de dit sant, entregará al Illustríssim bisbe..."*,⁵⁴ o sigui, que llavors Cortiella havia donat la relíquia del sant, no el reliquiari, tal com havia interpretat Matamoros, ja que el bust ostenta el punxó de Barcelona.⁵⁵

No fou fins molt més tard, concretament pels volts de l'any 1684, quan Sebastià Cortiella volgué fer un reliquiari, per guardar en ell les relíquies portades per ell mateix des de Roma. Però mentre aquest s'estava obrant, el canonge emmalaltí, redactà el testament i morí. Aquest fet ens ha permès saber el nom de l'argenter que l'obrà, ja que l'ardiac Cortiella en el moment de redactar les seves darreres voluntats, el dia 24 de maig de l'any 1684, va incloure la següent clàusula: *"...Item, encarrego y encomano als meus marmessors (...) entre altres coses que se acabe de perfisionar la obra de mig cos del gloriós Sant Valentí màrtir, que per no averi temps no se ha acabat, la qual està en poder o en mans de Frances Ros, argenter de Barcelona, el qual té la major part de la plata per a la obra del dit mig cos (...) y a dit Ros encara que se haja ajustat lo preu de la obra per vint y vuyt dobles, vull li-n sien pagades trenta..."*⁵⁶ Per tant, el bust de Sant Valentí de la Catedral de Tortosa fou obrat per l'argenter barceloní **Francesc Ros**, membre d'una coneguda nissaga d'orfebres que varen treballar a Barcelona a cavall dels segles XVII-XVIII.

Si l'ardiac Cortiella moria pocs dies després de redactar el seu testament,

---

53 José Matamoros. *La Catedral de Tortosa*. Tortosa: Editorial Católica 1932, 185.

54 AHCTE. Fons Mossèn Eduard Solé. Caixa 3, carpeta 14.

55 Així per exemple ho féu Núria de Dalmasés en el seu estudi d'aquest bust realitzat per al catàleg de l'exposició *Millenium*, Núria DE DALMASÉS. "Bust-reliquiari de Sant Valentí". *Millenium. Història i art de l'església catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya 1989, 509.

56 AHCTE. FNT. Signatura 2000. Pere Maridà. *Testaments 1673-1686*, s/f.

l'argenter Ros no tardà a concloure la seva feina, ja que el dia 7 d'octubre d'aquell mateix any 1684, el bust-reliquiari era lliurat al capítol de Tortosa i aquest decidia que dintre d'ell es possessin les relíquies portades per Cortiella l'any 1657.⁵⁷ Tres anys després, el dia 28 de novembre de 1687, el capítol decidia corregir una errada iconogràfica del bust, ja que acordava "*...que-s lleve la mitra de Sant Valentí y que se li fassa una corona, attés que és màrtir y no bisbe...*"⁵⁸

8.- Valoracions finals

La catedral de Tortosa encara conserva, malgrat les importants pèrdues sofertes durant els diferents conflictes bèl·lics, un apreciable conjunt d'objectes artístics de diferents èpoques, des de l'Antiguitat fins a la actualitat. D'entre aquest conjunt de peces destaquen els reliquiari obrats en argent que, en forma d'escultures de cos sencer o de bust, representen figures de la Mare de Déu o de sants.

La nostra aportació ha servit per donar a conèixer un cert tipus de mecenatge artístic promogut pels canonges de la Seu durant el segle XVII que encarregaren als seus marmessors o lliuraren directament alguns d'aquests reliquiari o figures devocionals obrades en argent. Malgrat que actualment només conservem tres exemples dels sis estudiats, creiem que les notícies documentals aportades, la major part d'elles inèdites, en conjunt serviran per millorar el coneixement que es té del tresor de la Catedral de Tortosa, poc conegut arreu de Catalunya.

Tortosa, gener de 2004

---

57 ACTo. *Actes Capitulars 110*, s/f.

58 ACTo. *Actes Capitulars 113*, s/f.

APÈNDIX DOCUMENTAL

I

Contracte signat entre dos representants del capítol de la Seu de Tortosa i els argenters Joan Lleonart i Baptista Díaz per obrar una figura de la Mare de Déu, encarregada en el seu testament pel hospitaler, cabiscol i canonge Gaspar Jordà i Oliver de Boteller.

ACTO. Protocolos Notariales. Pere Puigvert junior, 3. Doc. Insert.

In Dei nomine amen, noverint universi quod nos Raymundus Jordà, presbiter D.D. precentor, canonicus et prepositus et Hieronymus Moliner canonicus Sedis Dertusensis agentes hec ut commissarii ad infrascripta per agenda specialiter electi et deputati per admodum rdum. capitulum eiusdem Sedis Dertusensis (...) et Joannes Lleonart et Baptista Díaz, argenti fabri, Càndia Sassus, dicti Joannis Lleonart uxor et Natalis Lleonart carnicerius dictorum coniugum filius, omnes cives Dertusae partibus ex altera (...)

Sobre les coses davall scrites per y entre los molt reverents doctor Ramon Jordà, cabiscol, canonge y paborde y Hierònym Moliner, canonge de la Seu de Tortosa, tenints particular comissió y poder bastant del molt rnt. capítol de dita yglésia per a fer la present concòrdia com apar ab deliberació capitular feta lo dia de air, de una part, y los honorables mestre Joan Lleonart y mestre Batiste Díaz, argenters de la present ciutat, de part altra, és estada feta, fermada e jurada la present concòrdia per capítols declarada en la forma següent:

E primerament, los dits mestre Joan Lleonart y mestre Batiste Díaz, argenters, convenen y en bona fe prometen al molt rnt. capítol de la Seu de Tortosa y als dits srs. comissaris per ell deputats que dins spay de sis mesos del primer dia del mars primer vinent en avant contadors, donaran fet y posat en perfectió lo bulto de argent de la figura de Nra. Senyora que dexà lo qo. rnt. Gaspar Jordà, cabiscol, marcada de la marca de Tortosa y bona y rebedora, a coneguda de mestres perits en la art; de llargària de tres palms y mig de Monpeller, desde la planta del peu, fins a la coroneta del cap, fent hi diadema y sa corona, la qual figura o bulto ab la corona y diadema, ha de ser de pes y valor de 230 lliures, que son lo cumpliment de les 500 lliures que lo dit sr. cabiscol hi llegà per a ferla, tota la qual obra han de donar feta y acabada per preu de CCXXX lliures, moneda barcelonesa, les quals sels han de pagar d'esta manera: ço és, 50 lliures ara de present, y les 180 lliures al temps que se haurà lliurat y rebut la obra sobredita y les dites 230 lliures del pes y valor de dit bulto sels han de donar y lliurar de present, tots los quals diners han de entrar en mà y poder del dit mestre Joan Lleonart, e no res menys los dits mestres sons contents que si dins los dits sis mesos no hauran acabat y lliurat la dita obra, puga lo rnt. capítol a ses despeses dels dits Lleonart y Díaz, cercar altres mestres aont se vulla que-s trobaran per que la acaben y posen en perfectió, conforme ells ho han promés, y per a que lo dit rnt. capítol estiga segur de que los dits Joan Lleonart y Battiste Díaz faran y cumpliran tot lo sobre dit, donen per fermances y principals obligats ab ells y sens ells y insolidum a Càndia Sassus, muller del dit mestre Joan Lleonart y a Nadal Lleonart, carnicer son fill. E los dits Càndia Sassus y Nadal Lleonart, acceptants lo càrrech de la dita fermaça, convenen y en bona fe prometen al dit molt rnt. capitol y srs. comissaris de aquell que juntament ab los dits Joan Lleonart y Battiste Díaz sos principals y sens ells y insolidum seran tenguts y obligats a fer y cumplir tot lo que per ells se ha promès, conforme de sobre està contengut. Per lo qual attendre y cumplir tant principals com

fermances, obliguen al dit molt rnt. capítol y srs. comissaris de aquell tots sos béns y drets y de cada hu d'ells insolidum mobles e immobles haguts y per haver on se vulla que sien, renunciant les dites fermances a la lley o dret, disposant que lo primer sien convenguts los principals que les fermances y ab executòria llargament en forma ab totes les clàusules acostumades y necessàries y ab jurament en forma. E los dits mestre Joan Lleonart y Battiste Díaz, sens perjuhi, novació ni derogació de la dita obligació, fermen escriptura en la cort del magch. veguer de Tortosa per a complir tot lo sobre dit (...)

Item, los dits srs. doctor Ramon Jordà, cabiscol y Hierònym Moliner, canonges comissaris del dit rnt. capítol, convenen y en bona fe prometen als dits mestre Joan Lleonart y Battiste Diaz que cumpliran per sa part tot lo que a ells toca quant a la paga de dites mans (...)

Finalment, volen les dites parts que dels presents capítols d'esta concòrdia sien fets tants tresllats per lo notari y escriba davall escrit quants per les dtes parts ne seran demanats substància del fet en res no mudada (...)

Testes firma dictorum dominorum Raymundi Jorda praecentori et Hieronymi Moliner canonicorum comissarium et Joannis Lleonart et Baptista Díaz, principalium qui dictis die et anno in dicta civitate Dertusae firmarunt et jurarunt sunt magnificus Paulus Cervera, legum doctor, et honorabilis Franciscus Menguilla, mercator Dertusae.

Testes firma dictus Candia Sassus er de Lleonart et Natalis Lleonart fideiessorum qui die XX dictus mensis et anni in dicta civitate Dertsae firmarunt et jurarunt sunt honorabilis Joannes Sorolla, sartor er Franciscus Bas, studens dicta civitatis Dertusae.